

'NA ARDILLA C'Û ME MI CĚLO

'Ma nu pa'a 'na ardilla mi nzhodü, mi jodü pje ro zi'i, 'ma o jñandü xe ndo 'na ardilla. O ma zopjü o xipji cjo mi ne ro na nzhöt'üvi 'na ts'i ndājme. O mama c'ü e ardilla que "Jã'ã".

O mëvi nzá yejui, mi ñavi c'ü e ardilla c'ü 'na, o xipji cjo mi ne ro tsjapü o novia. O mama c'ü e ardilla que "Jã'ã". 'Ma o dyärä c'ü e ardilla c'ü vi xipji que "Jã'ã", o mājä na puncjü. Je va cjanu va mbězhi novio.

O xipji c'ü 'na ardilla cja ro ma dyörüji,
a ngueje c'ü e ardilla mi ne'e na puncjü.

O ma'a c'ü e ardilla cja o ngumü, o xipji
c'ü o tata, 'ñe c'ü nú nana que ro ma dyörüji
c'ü o novia.

C'ü ne ye'e nu pa'a, o möji o ma dyörüji.
'Ma o zät'äji cja o ngumü c'ü o novia, o
recivioji na jo'o; o mamü o tata c'ü e xunt'i:
--Mimiji 'na ts'indäjme.

O mimi o tata c'ü e t'i'i, 'ñe c'ü nú nana.
'Ma ya ma jüji, o ë'ë c'ü o nana c'ü e xunt'i,
na tjë'ë 'na beche o xëdyi, 'ñe o arro c'o go
ziji. 'Ma no nguarü o ziji o xëdyi, o mamü c'ü
o tata 'ñe c'ü nú nana c'ü e ardilla c'ü mi ne
e çajüntü:

--Rvá ëçjøjme rvá 'ñe örüjme c'ü in ch'ijjuë,
na çjüntüvi in ch'igöbo.

O mamü o tata c'ü e xunt'i que "Jã'ã", ngue
c'ü mi së ro çjüntüvi. 'Ma o nguarü o ñaji,
ojé nú ëçhiteji, cjá nú o möji cja o ngumüji.
Je va çjanu.

Va çjögü c'o pa'a, 'na nu pa'a mi ma'a c'ü e
ardilla ro ma nu'u c'ü o novia. Ya vi nzhodü
na ts'i jë'ë 'ma o jñandü c'ü o novia mi pëvi
'naño ardilla. O üdü c'uã, mi pëzhi mi onpütjo
c'ü ro çjüntüvi. Nguec'uã o ma mimi ja c'o mi
cja'a o pjiño, cjá nú huë'ë, na ngueje mi
sentio c'ü o novia dya mi ne'e angueze.

Ma hué'ë 'ua o cjo'ü 'ua cja'ie, o ndäcä c'ü o ardilla ma hué'ë, o dyönü va xipji:

--¿Pje ni hué'ë?

O ndünrü c'ü e ardilla:

--Rí hué'ë na ngue in novia, dya nezegö c'ü; oncütjogö c'ü. Ngucc'uañ rí sentio na puncjü, rí mbeñe angueze. Rí negö na puncjü angueze, ngue c'uañ rí hué'ë. O xitsi ro chjüntübe.

O tsja o t'önü c'ü e cja'a:

--¿Jingüã ndeze in ñavi?

O ndünrü c'ü e ardilla:

--Ya mezhe c'ü rí ñagöbe, ya ma t'örü. Mi xitsi mi nezü na puncjü; mi creogö texe c'o mi xitsi c'ü e ardilla. Nu'tsc'e cja'a, ¿cjo gui sigue in novia?

O mamü c'uañ c'ü e cja'a:

--Jiyö, dya rí 'ñe'ëgö o novia, rí nzhodüsjögö. Dya rí ne'e c'ü ra tsjacü rá sufre nza cjatsc'e.

O ndünrü c'ü e ardilla:

--Na jo'o c'ü dya in siji novia.

O dyönüji c'ü e ardilla, o tsja'a c'ü e cja'a:

--¿Cjo in pãã o dyon'c'ü?

O mamü c'ü e ardilla: "Jiyö".

--C'ü in noviague, bün 'ma mi pévi o dyoji; 'ná ri ngue o primu.

Nuc'uañ c'ü e ardilla dya pje ndünrü. O mamü c'ü e cja'a:

--Ya rá magö.

Cjá nú ěchite c'uã c'ü e cju'a'a, cjá nú ma'a
c'uã oja o ngumü. C'ü o ardilla o nguejme o
mbeñe, cjá nú manü:

--Bün 'ma já'ã; mejme c'ü o xitsi c'ü e cju'a,
ma ñgue o prinu c'ü mi pëvi c'ü ín noviagö.

¡Ya si ma'a c'ü e ardilla cja o ngumü, 'ma o
chjëvi c'ü o novia c'ü mi ma ro ma jyodü c'ü o
novio, pero o chjëvi cja 'ñiji. Nuc'uã c'ü e
novio c dyönüji c'ü e novia:

--¿Cjó ñgue c'ü mi pëvi?

O nünarü c'uã c'ü o novia o xipji c'ü mi ñgue
c'ü o prinu c'ü mi pëvi. Ya o mä'ä c'ü e novio.
Ñguc'uã c'ü na ye'e nu pa'a, o ma chjüntüji cja
niatajimi. C'ü o tsjapü o págrenu, ñgue c'ü e
cju'a'a. O mbitaji na puncjü c'o o dyoji; o ma'a
o tfevi nsá yejui, xo ma'a o ngö'ö 'ñe o s'ü'ü
cja c'ü e chjüntü. 'Ma o nzhogüji, o zi'iji o
xédyi 'ñe o ts'ingue 'ñe o mole 'ñe o arro. O
zi'iji o t'apjü 'ñe o rrefresco; c'o o zi'i o
t'apjü, o tñji nsá texeji.

Un ardillo celoso

Este relato trata de dos ardillas que se
enamoraron, y lo que pasó cuando el novio
pensó que su novia lo estaba traicionando.

M.E.L.

Mazahua de San Cristóbal de Los Baños, Edo. de México
Julio, 1984, Ixmiquilpan.